

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7718>

Number: 69 , p. 105-118, Summer II 2018

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Süreci / Publication Process

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date - Yayın Kabul Tarihi / The Published Date

29.06.2018

29.08.2018

Yayınlanma Tarihi / Publication of Acceptance Date

30.08.2018

“ALTIN DAL”DAKİ AĞAÇ RUHUNUN MİTOLOJİDEKİ İZLERİ*

**THE TRACKS OF TREE SPIRIT OF “GOLDEN BOUGH” IN
MYTHOLOGY**

Öğr. Gör. Dr. Ece Serrican Kabalcı

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3050-1717>

Neveşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Rektörlük Türk Dili Bölümü,
eceserrican@hotmail.com

Öz

İlkel insanların, kutsal ruh ya da yaşamla dolu olduklarını varsaydıkları için bitkileri ve ağaçları hayatlarının ayrılmaz bir parçası hâline getirdikleri görülür. Özellikle ağaçların, canlı bir varlık olarak düşünülerek yağmur yağdırma, güneş açtırma, hayvan sürülerini çoğaltma ve kadınları kolayca doğurtma gücüne sahip olduğuna inanılır. Bu güçlerin, insan biçimindeki varlıklar ya da yaşayan insanlarda gerçekten bedenleşmiş olarak kabul edilen ağaç tanrılara yorulduğu da görülür. Bir ağaç artık ağaç ruhun bedeni olarak değil de, yalnızca onun istediği zaman terk edebileceği meskeni olarak düşünölmeye başladığında, ilkel düşüncede kutsal bir yer kazanır. Böylece her ağaç, uzun ya da kısa bir süre doğaüstü bir varlığın yaşadığı bir mekân olarak kabul edilir. Bu varlık, ağaçtan ağaca özgürce geçebilir ve ağaçlar üzerinde belli bir sahiplik hakkından yararlanabilir. Böylece bir ağaç ruh olmaktan çıkar ve bir orman tanrısı -ağaç tanrısı- olur.

Ağaç ruhunun ilkel yaşamdaki önemini araştırırken bir örnek üzerinden yola çıkan James Frazer, *Altın Dal* adlı eserinde, Turner'ın Altın Dal adlı tablosundan hareketle Nemi rahibinin neden kendisinden önceki rahibi öldürdüğünü ve bunu yapmadan önce neden bir dalı koparmak zorunda kaldığını inceler. İlkel yaşamdaki inanışlar çerçevesinde ele aldığı ağaçların bir ruha sahip olduğunu vurgular. Söz konusu örnekler, mitolojik ağaçlarla benzerlik gösterir. Bu çalışmada James Frazer'ın *Altın Dal* adlı eseri te-

* Bu çalışma, 3-5 Mayıs 2018 tarihlerinde Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen “4. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu (Asoscongres 2018)”nda sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş hâlidir.

mel alınarak ilkel yaşamdaki ağaç ruhunun örnekleri incelenecek ve mitolojideki karşılıkları araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Altın Dal*, Ağaç, Mit, Mitoloji, James Frazer

Abstract

It is seen that primitive humans have transformed plants and trees as an inseparable piece of their lives since they believed that are full of Holy Spirit or life. It is believed especially trees have power of raining, sun birth, herd increasing, and easily giving birth for women. It is also seen that these power are dedicated to tree gods that are assumed human-like beings. The primitive idea gains a holy place when a tree is assumed more than a body of tree spirit but a housing that can be leaved whenever tree desires. Each tree has been assumed as a place where a supernatural creature lived on for a short or long time. This creature was able to freely pass from tree to another and could have right of ownership on trees. Therefore, it becomes a forest god instead of tree-spirit.

James G. Frazer researches the importance of tree-spirit in primitive life in his work titled *Golden Bough*. In the work, Frazer investigates, by considering the The Golden Bough paint of Turner, why Nemi priest had killed his predecessor and why he had to pluck the bough before killing the priest. He expresses that trees, which have been handled in the context of beliefs in primitive lives, have a spirit. In our work, the examples of tree spirits in Frazer's work will be compared with mythological trees.

Key Words: *Golden Bough*, Tree, Mythos, Mythology, James Frazer

GİRİŞ

Ağacın simgesel bir ifadeye nasıl dönüştüğü ve dinsel bir değer yüklendiği hakkında bilgi edinmek için ilkel inanışlarda ağacın temsil gücüne bakmak gerekir. İlkel zihniyette bir nesnenin doğasıyla simgesi birdir. Bu nedenle, ağacın dinsel değer kazanması onun özüne ve biçimine bağlıdır. Yine de bir ağaç, hiçbir zaman yalnızca kendisi için kutsallık kazanmaz. Her zaman onun aracılığıyla ortaya konulan; anlamlandırdığı ve simgelediği bir şey adına bir tapıma sahip olur. Büyülü ya da şifalı ağaçlar etkilerini, mitolojik bir ilk örneğe borçludurlar. Bu ilk örnek sayesinde sadece ağaca tapım değil, ağaçta simgeleşmiş olan ruhsal bir bütüne tapmak esastır (Eliade, 2003a: 269-270).

Ağaç, kutsal güçlerle yüklüyse dikey olduğu, yerden bittiği, yapraklarını kaybedip yeniden kazandığı, kendini sayısız kez yenilediği ("ölür" ve "yeni-den dirilir"), süslü ve güzel olduğu içindir. Ağacın "biçimine" olduğu kadar "biyolojik özelliklerine" de bağlı tüm bu nitelikler,

ağacın kutsallığını doğrulayan niteliklerdir. Ama kutsal ağaç tüm bu niteliklerin ancak bir ilk örneğe bağlanmasıyla -ille de bitki biçiminde değildir- gerçek değerini kazanır. Gücü nedeniyle ya da başka bir deyişle insanüstü bir gerçekliği -insana belli bir biçimde gözüken, meyve veren ve düzenli olarak kendini yenileyen biçimiyle- ifade etmesi nedeniyle ağaç kutsallık kazanmıştır. Varlığıyla ("gücüyü") ve evrim yasasıyla ("yenilenme") eski inanışlara göre ağaç kendi yapısında tüm kozmosu yeniler. Ağaç kuşkusuz bir evren simgesine dönüşebilir (Eliade, 2003a: 270).

Kutsallık atfedilen ağaçlar semavî ağaç, insanlık ağacı, hayat ağacı ve bilgi ağacı olarak adlandırılmıştır. Hz. Âdem'in cennette karşılaştığı "bilgi ağacı" ile yine aynı hadiseyle ilgili olarak zikredilen "hayat ağacı" bunların örneklerindedir. Hz. İsa'nın Kudüs'e girişini hatırlatmak üzere Paskalya'dan bir pazar önce dallar takdis edilmekte, çam ağacı

ise Noel’in sembolü sayılmaktadır. Ayrıca Hristiyanlığa göre, Hz. İsa’nın çarmıha gerildiği ağaç, cennetteki hayat ağacından yapılmıştır ve ölüleri diriltme özelliğine sahiptir (Tanyu, 1988: 457).

Kozmos, bir ağaç biçimiyle temsil edilir; çünkü ağaç gibi düzenli olarak kendini yeniler. İlkbahar, yaşamın dolayısıyla insanın yeniden doğuşudur. Bu, kozmik eylemle, tüm yaratıcı güçler başlangıçtaki güçlerine kavuşurlar. Yaşam, bütün olarak yeniden yapılır; her şey yeniden başlar; kısacası, kozmik yaratılış tekrarlanır; çünkü her yenilenme bir doğumdur, kendini yenileyen yaşam biçiminin, ilk kez ortaya çıktığı o ilk ana dönüştür (Eliade, 2003a: 305).

Kendini durmadan yenileme özelliğiyle ağaç, canlı evreni temsil eder. Yorulmak bilmeyen hayatın, ebediliğin karşılığıdır. Bu nedenle ağaç kozmosu, “ölmeyen hayatın” ağacıdır. Mircea Eliade (2005), ölümsüzlüğü ve yenilenmeyi temsil eden ağaç kültürünün tezahürlerini şu şekilde sıralamaktadır:

- a) Dinî hayatın en eski aşamalarında etkili bir mikrokozmosu oluşturan ağaç.
- b) Kozmosun imgesi olarak ağaç.
- c) Kozmik bir kutsalın tezahürü olarak ağaç.
- d) Hayatın, bitmez tükenmez verimliliğin ve mutlak gerçekliğin simgesi olarak ağaç.
- e) Dünyanın merkezi ve evrenin dayanağı olarak ağaç.
- f) Ağaç ve insanlar arasında mistik bağlar kurulmasında ağaç: Ağaçların insanları doğurması, insanın ata ruhlarının hazinesi olması, ağaçların evliliği, giriş/geçiş törenlerinde ağaç kullanılması.
- g) Bitki gibi yeniden dirilişin, baharın ve yılın “yeniden doğuşunun” simgesi olarak ağaç (s. 315-316).

İlk mitolojik kozmogonide dünyanın yaratılışıyla ilgili anlatılarda yer alan ağaç, Türk mitolojisinde külte dönüşür. İnsanla Tanrı, yer ile gök arasında ilişki kuran bir tabiat unsuru hâline gelir. Türk mitolojisindeki kozmogoni (yaratılış) eyleminde, dokuz dallı ağaç olarak yer alır. Bu ağacın dallarından yaratılmış insanlar, Tanrı’nın simgeleri olarak görülür (Alizade, 2013: 36).

(...) Türklerin yaratılış efsanelerinde, ataların ağaçtan türemiş olmaları inancı yatmaktadır. Dolayısıyla ağaç kültü, ağacı atalar ruhunu temsil eden kutsal bir varlık sayarak ona tapma ve saygı gösterme ifadesidir. Şamanizm’de ağaçlı yerlerin ve ormanların kutsal sayılması bu inancın belirgin bir görüntüsüdür. Bu yüzden eski Türkler atalar ruhunu temsil eden bazı ağaçlara kutsallık tanımışlar, onlara ibadet etmişlerdir.” (Korkmaz, 2003: 100) “Ağaç kültü ile ilgili kutsal inanışlar ve ağaçtaki koruyuculuk özelliği, Orta Asya Müslüman Türklerinde olsun, Anadolu ve Rumeli bölgelerinde olsun, halk geleneğinde bugün bile bütün canlılığı ile süregelmektedir. Özellikle akkayın, akkavak, iğde, meşe, çam, çınar gibi ağaçlardaki hem ata ruhları koruyuculuğunun hem de sonsuzluk sembollerinin sürekli biçimde devam ettiği görülmektedir (Korkmaz, 2003: 107-108).

Türk mitolojisinde en önemli ağaç, Tanrı’nın ağacı olduğuna inanılan kayındır. Kayın, iyi ve koruyucu ruhların yeryüzüne inme yoludur. Bu nedenle kayın ağacının bulunduğu yer, insanların içine ferahlık doldurur, rahatlatır, sevindirir, iyileştirir. Türklerin anlayışına göre kayına, kadınların ve insanların ana kutları sinmiştir (Ergun, 2012: 247).

Türk kültüründe Tanrı'nın kutlu bir ağacı olarak bilinen çam, insanlara dini öğreten müftüyle sembolleştirilmiştir. Türk destanlarında çam ağacı, yeniden dirilişi ve esenliği sembolize etmiştir. Ayrıca yaz kış yeşil kalması, dağların tepesinde tek başına olması, meyvesiz oluşu ve büyüklüğüyle Tanrı'nın sıfatlarına işaret etmektedir. Çam ağacı türleri, farklı bölgelerde farklı semboller taşımıştır. Karaçam (koruyuculuğuyla) ve kızılçam (sağlam kökleriyle) erkeği temsil ederken, fıstık çamı ve köknar yani akçam kadını temsil etmiştir. Türklerde kavak ağacı; gövdesinin bütünlüğü, düzgünlüğü ve uzunluğuyla kültür içerisinde önemli bir yere sahiptir. Ağacın birinci ve en önemli fonksiyonu göğün direği ve dünya ağacı olmasıdır. Kavak, ölüm ve dirilme sembolüdür. Kavağın kuruması ve devrilmesi, ölümün yani kutun gitmesinin; tekrar yeşermesi ise giden kutun geri gelmesi ve yeniden dirilişin sembolüdür (Ergun, 2012: 261-273).

Türklerde sedir, insanlara ve bütün hayvanlara canlılık verir. Mezarlıklara dikilen servi/selvi, uzun boyu ve daima yeşil kalmasıyla ebediyetin sembolüdür. Ağacın daima yeşil olması, ata ruhlarının cennette olduğunun kanıtıdır. Çınar; kökü, gövdesi ve dalları sağlam, güzel yapraklı bir ağaç olarak kabul edilir. Bu nedenle hükümdarlığın ve güç kazanmanın sembolüdür. Çınarla devletin bahtı arasında kurulan bağ, çınarla çocuk arasında da kurulmuştur. Çocukların uzun ömürlü olması ve nesillerinin kıyamete kadar devam etmesi için aileler yeni doğan çocukları adına çınar dikmişlerdir (Ergun, 2012: 289-294).

Türk mitolojisinde kutsal olarak kabul edilen ağaçların sahip olması gereken özellikler vardır. Kutsal ağaç sahip olduğu bu özelliklerin en az biriyle insanların düşünce dünyasında Tanrı'yı sembolize eder. Bu özellikler şu şekilde sıralanmaktadır: 1. Yalnız ağaç olmalıdır çünkü Tanrı'yı sembolize eden ağacın da tek olması yani eşi ve benzerinin olmaması gerekir. 2. Yapraklarını ya yaz-kış dökmeyen ya da çok az döken bir ağaç olmalıdır. Böylece ebedî olan Tanrı'nın özelliğini

göstererek sonsuzluğu simgeler. 3. Kutsal ağaç, etrafındaki ağaçlardan daha uzun ya da daha heybetli ve gösterişli olmalıdır. Tıpkı Tanrı'nın her şeyden büyük ve azametli olduğu gibi. 4. Kutsal ağaç, meyvesiz olmalıdır. Her şeyi var eden Tanrı, doğmamış ve doğrulmamıştır. 5. Kutsal ağaç, etrafındaki ağaçlardan daha yaşlı olmalıdır. Yaşlılık, Tanrısallığın yani sonsuzluğun sembolüdür. 6. Kutsal ağaç, geniş ve koyu gölgeli olmalıdır. Tanrı gibi kendisine sığınmalıdır (Ergun, 2000: 23-24).

Ağaç Kültü

"Kült" sözcüğü, "tapma, tapınma" ve "din" anlamına gelmektedir. Antropolojik anlamda kült, Tanrı veya Tanrılarla ilişki içindeki belirli bir gruba ait inançları ve ayin (ritüel) gibi dinî eylemleri ifade eder. Bu nitelik ve nicelikleriyle kült kavramı, ilkel inançlardan ilahî ve beşerî dinlere kadar bütün inanç sistemleri içinde görülür. Kült kabul edilen varlıklar insanda korku veya ürperiş uyandıran, dolayısıyla güvenilir olmayan varlıklardır. Bu varlıklar dağ, orman veya ağaç, su, ateş ve taş gibi somut varlıklardır. Bu varlıklar, insanlar üzerinde bıraktıkları etki ve etraflarında oluşan inanç sonucunda kült olarak telakki edilirler (Özarslan, 2003: 94).

Türk halk kültüründe de çeşitli tabiat unsurlarına atfedilen kültler vardır. Atalar, Gök Tanrı, yer-su (dağ, ağaç, su), ateş ve hayvan kültleri bunların en önemlileridir. Bu unsurlara atfedilen değerler, halk inanışları içinde yaşamıştır (Bars, 2014: 381). Farklı kavramlarla bir anılan kült sözcüğü, tabiat kültü söz konusu olduğunda dağ, ağaç ve su kavramlarını akla getirmektedir. Çünkü evrenin varoluşundan itibaren su, hava, toprak kadar elzem, hayatın merkezinde var olan bir unsur da ağaçtır. Ağaç, her şeyden önce hayatı, canlılığı ve bereketi temsil etmektedir (Gürsoy, 2012: 44). Hayatın safhalarını temsil etmesi nedeniyle bütün dinlerin önemle üzerinde durduğu ağaçlar, bahar mevsiminde yeniden canlanması ve yenilenmesi nedeniyle bir güç kaynağı olarak kabul edilir. Tabiatın vazge-

çilmez bir unsuru olan ağaçlar, kendi içerisinde ağaç kültürünü oluşturmaktadır.

Çiçeği, meyvesi ve diğer estetik özellikleriyle tarih boyunca insanların dikkatini çeken ağacın beşikten mezara kadar hayatın her safhasında kullanılması, ona karşı özel bir ilgi uyandırmıştır. İklimlere göre türlerinin farklı oluşu, her mevsim görünümünün değişmesi, özellikle kışın yapraklarını döküp baharda tekrar canlanması sebebiyle, ölümden sonra yeniden hayata dönüşün sembolü gibi görülmüştür. Bunun yanında, ağacın hayatîyetin ötesinde bir ruha sahip olduğuna, dolayısıyla bünyesinde bir güç ve kudretin bulunduğu inanılmış, buna bağlı olarak da ona aşırı saygı gösterilerek kutsiyet izafe edilmiştir. Bu yüzden bütün dinlerde, farklı şekillerde de olsa ağaca önem verilmiştir (Tanyu, 1988: 456).

Türk kültüründe kutsal olarak kabul edilen ağaçların dışında, Ari kökünden gelen bütün büyük Avrupa aileleri arasında ağaca tapınma söz konusudur. Canlı varlıklar olarak düşünülen ağaçların; yağmur yağdırma, güneş açtırma, sürüleri çoğaltma, kadınları kolayca doğurtma gücüne sahip olduğu; aynı güçlerin, insan biçimindeki varlıklar ya da insanlarda gerçekten bedenleşmiş olarak kabul edilen ağaç-tanrılara yorulduğu görülür (Frazer, 2004: 68). İlkel insan için her ağaç canlıdır ve bir ruhu vardır. Bu nedenle ağaç ruhunun etkilerini her zaman hissetmek, özellikle de varoluşa dair anlatılar olan mitolojinin temelinde takip etmek mümkündür.

Mit/Mitos ve Yunan Mitolojisi

Mit ya da mitos, en eski zamanda yani başlangıçtaki masallara özgü zamanda olup bitmiş kutsal bir öyküyü anlatır. Herhangi bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini anlattığı

için de her zaman bir yaratılışın öyküsünü içerir (Eliade, 1993: 13). Mitoslar, sembolik bir dil kullanarak insanlığın dinî ve felsefi görüşleri ile ruhun geçirdiği tecrübeleri aktarır. Bu nedenle mitoslar, kendilerini sembol dili aracılığıyla ifade eden geçmiş zaman bilgilerleri ve özdeyişleri olarak kabul edilir (Fromm, 2003: 189-190).

Mitosların yapısında görülen üç temel özellik vardır: Birinci özelliği, mitosların kutsal ve metafizik âlemi anlamaya ve algılamaya yönelik olmasıdır. İkinci özelliği; insanın çevresini tanımaya, yaşanan olayları algılamaya ve bunların kökeninin nasıl gerçekleştiğinin bilinmesine yardımcı olmasıdır. Üçüncü özelliği ise, insanın beklentilerine cevap vermesi ve isteklerini tatmin etmesidir (Yonar, 2015: 25-26).

Mitler de tıpkı kelimeler gibi ilk anlamlarını kaybetmezler. İlk aşamada mit, o anki düşünce biçiminin önemli bir parçasıdır. Yapılan açıklama, mitin teması hakkında düşünen herkesin hemen aklına gelebilecek bir açıklamadır. Fakat zaman içinde düşünce biçimleri değişikliğe uğrayınca, öncesinde açık bir şekilde göz önünde olan açıklamalar insanlara açık gelmemeye başlamıştır. Bu nedenle mit, bağımsız olarak varlığını sürdürmüştür. Her ne kadar kimse niye doğru olduğunu açıklayamasa da mitler kuşaktan kuşağa aktarılmaya devam etmiştir (Fiske, 2014: 213-214).

İlkel bir toplumda var olduğu hâliyle, yani yaşayan ilkel şekliyle mit, sadece anlatılan bir hikâye değil yaşanan bir gerçektir. Nitelik olarak günümüzde, örneğin bir romanda okuduğumuz kurgudan farklıdır, aslında yaşayan, ilkel çağlarda yaşadığına inanılan ve o günden beri dünyayı ve insanlığın kaderini etkileyen bir gerçektir (Kerényi, 2012: 14).

Türkçe Sözlük (2005), “mit” sözcüğü-

nü: "1. Geleneksel olarak yayılan veya toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren, tanrı, tanrıça, evrenin doğuşu ile ilgili hayalî, alegorik bir anlatımı olan halk hikâyesi, mitos. 2. Efsaneleşen kavram veya kişi." (s. 1403) şeklinde tanımlamaktadır. "Mitoloji" sözcüğü ise: "1. Mitleri, doğuşlarını, anlamlarını yorumlayan, inceleyen bilim. 2. Bir ulusa, bir dine, özellikle Yunan, Latin uygarlığına ait mitlerin, efsanelerin bütünü." (s. 1403) şeklinde açıklanmaktadır. Bir millete ait mitlerin bütünü olan mitoloji, özellikle Yunan mitolojisi başlığı altında kavramlaşmıştır. Yunan mitolojisi, Antik dönemde dünyanın yaratılışını açıklayan, tanrı, tanrıça ve kahramanların hayatlarını konu edinen mitlere verilen genel addır.

Yunanlılardan bugüne ulaşan en eski belge, Homeros'un *İlyada*'sıdır. Homeros sağlam, akıcı, zengin bir dil kullanarak Yunan mitolojisinin ana çizgilerini anlatmıştır. Yunanlılarla birlikte insanoğlu, evrenin en önemli varlığı olmuş ve Tanrılar bile insan şeklinde belirmiştir. Bu durum; kedi-kuş-boğa başlı tanrılara ve taşlardan yapılmış dev sfenklere tapan Mısırlılardan tamamen farklıdır. Eski Yunan'dan önce bunlara tapan insan, daha sonra insan biçimindeki ölümsüzlere tapmıştır. Tanrılar insana benzeyince gökyüzü de onların evi olarak kabul edilmiştir. İnsanlarla Olympos'taki ölümsüzler arasındaki ilişki, dünyaya akılcı bir düzen getirmiştir (Hamilton, 2013: 6).

Yunanlılar evreni, tanrıların yarattığına değil; evrenin, tanrıları yarattığına inanır. Onlara göre Tanrılardan önce yer ile gök vardı. Titanlar onların çocukları, tanrılar da torunlarıydı. Yaşlı tanrılar diye anılan Titanlar, çağlar boyunca evreni ellerinde tutmuşlardır. Sayıları çok olan Titanların mitolojide en çok üzerinde durulanı Kronos'tur (Latince Saturnus). Oğlu Zeus (Latince Jüpiter), onu tahttan indirinceye kadar öteki Titanları yönetmiştir. Romalılara göre, Zeus tahta çıkınca Kronos, İtalya'ya kaçıp oraya Altın Çağ'ı getirmiştir. Adı anılabilecek diğer Titanlar şunlardır: Dünyayı kuşattığı ileri sürülen ırmak

Okeanos ve karısı Tethys; güneşin, ayın ve şafağın babası Hyperion; adalet anlamına gelen Themis; omuzlarında dünyayı taşıyan Atlas; insanlığın kurtarıcısı Prometheus'un babası İpetos. Titanların yerini alan tanrıların en güçlülere "On İki Büyük Olymposlular"dır. Olympos'ta yaşadıklarına inanıldığı için kendilerine bu ad verilmiştir. Olympos'un, Yunanistan'ın en yüksek tepesi ya da dağı olduğu düşünülmektedir (Hamilton, 2013: 11).

Tanrısals bir aile meydana getiren On İki Olymposlu şunlardır:

1. ZEUS (JUPITER), başkan.
2. POSEIDON (NEPTUNUS), Zeus'un erkek kardeşi.
3. HADES, öteki adı PLUTON, Zeus'un erkek kardeşi.
4. HESTIA (VESTA), Zeus'un kız kardeşi.
5. HERA (IUNO), Zeus'un karısı.
6. ARES (MARS), Zeus ile Hera'nın oğlu.
7. HEPHAISTOS (VULCANUS), Hera'nın oğlu, Zeus'un oğlu olduğu da söylenir.
Zeus'un çocukları:
8. ATHENA (MINERVA).
9. APOLLON.
10. APHRODITE (VENUS).
11. HERMES (MERCURIUS).
12. ARTEMIS (DIANA)

(Hamilton, 2013: 12).

Yunan mitolojisinde yer alan tanrı ve tanrıçaların bu soydan geldiği düşünülmektedir. Hepsinin belli bir görevi ve özelliği bulunan tanrı ve tanrıçalar etrafında oluşturulan söylemler, mitleri ortaya çıkarmıştır. Bu anlatılarda öne çıkan unsurlardan biri, tanrı ve tanrıçaların ağaçlarla ilişkilendirilmesidir. Özellikle kozmos ve ağaç arasındaki ilişki, ağaca dönüşme, yaşam döngüsü, kutsalın ifadesi olarak ağacı ya da ağacın dalını kul-

lanma şeklindeki anlatılar; Yunan mitolojisinde ağaçlara görev yüklendiğinin göstergesidir.

Altın Dal’daki Ağaçlar ve Mitoloji

İlkel ayinler ve mitoslar hakkında temel bilgilerin yer aldığı eser, James Frazer’ın *Altın Dal*’ıdır. Bu çalışmada, insan düşüncesinin doğuşundan uygarlaşmış dönemlere dek insanoğlunun davranışlarının kökenleri araştırılmaktadır. Eserde ilkel büyü, tabular, batıl inançlar ve büyücülük üzerine incelemelerde bulunulmuştur. Ayrıca ritüellere, ölüm ve yeniden dirilme motifine ve ağaç ruhuna yer verilerek ilkel yaşamın uygulamalarıyla modern hayat arasında bağ kurulmuştur.

Frazer’a göre, yabanıllar için dünya genellikle canlıdır ve ağaçlar da bu kuralın içindedir. Onların da tıpkı insanlar gibi ruhları olduğuna inanıldığından, ağaçlara da insanlara davranıldığı gibi davranılır. Ağaçlar canlı kabul edildiği için kendilerine yapılan saldırıları hissettikleri düşünülür. Bu özelliğiyle ağaç sadece bir cisim değil, ağaç ruhun meskenidir. İnsanların, harap olmuş evlerini terk ettikleri gibi onlar da yaralanmış ağacı terk edebilir. Ağaç, ruhun istediği zaman terk edebileceği bir mesken olarak kabul edildiğinde; varlıkların ağaçtan ağaca özgür bir biçimde geçebileceğine de inanılır. Böylece ağaç ruh olmaktan çıkarak orman tanrısı hâline gelir (Frazer, 2004: 57-67).

İlkel hayattaki ağaç ruhunun izlerini arayan Frazer’ın, *Altın Dal* adlı eserinde anlatılan ve belli bir önem atfedilen ağaçları şu şekilde sıralamak mümkündür: meşe, incir, kızılcık, Hindistan cevizi, karanfil, çam, sedir, armut, elma, ıhlamur, dişbudak, karaağaç, palmye, zeytin, defne, kayın, köknar, akçaağaç, kavak. Bu ağaçlar içerisinde yer alan meşe, incir, çam, zeytin, defne, kavak, ıhlamur, elma, Hindistan cevizi ve karaağaç; Yunan mitolojisinde yer alan ağaçlardandır. Ayrıca mitolojide, bu ağaçların dışında tanrı ve tanrıçalarla özdeşleştirilen selvi/servi, mersin ve badem ağaçları bulunmaktadır.

Afrodit mersin ağacının simgesiyken; Athena, zeytin ağacına hayat vererek Poseidon’un önüne geçer. Zeus, Phaethon’u destekleyen Helios kızlarını kavak ağaçlarına dönüştürür. İffetli Pitys, Pan’ın saldırısından korktuğu için kendini çam ağacına dönüştürür. Zeus’un üçüncü bir insan soyunu başlattığı Tunç Çağı’ndaki bireyler, dişbudak ağacından türer. Truva atının gövdesi çam ağacından yapılır. Telephos’un oğlu Kyparissos, Apollon tarafından servi ağacına dönüştürülür. Poseidon’un oğlu Sinis; yolcuları, eğdiği iki çam ağacına bağlayıp öldürür (Agizza, 2006: 97-155).

Bir ağaç simgesinin yanında tanrıçanın bulunması, ağacın arkaik ikonografi ve mitolojide bir anlama sahip olduğunu teyit eder. Bu durum, kozmik verimliliğin bitmek bilmeyen bir kaynağının oluşunu örnekler (Eliade, 2005: 332). Kozmosta bir ağaç biçiminde tecelli eden tanrı, yeniden doğuşun ve “ölümsüz hayatın” kaynağıdır. İnsan bu kaynağa döner, çünkü onun gözünde bu kaynak ölümsüzlüğün güvencesidir. Ağaç-kozmostanrı arasında etkileşim olduğundan, bitki tanrıları olarak adlandırılan tanrılar genelde ağaç biçiminde betimlenmektedir (Eliade, 2003a: 279).

1. Meşe

Avrupa’da ağaç ruhunu ya da kozmik ağacı temsil eden en yaygın ağaç meşedir. Batılılar, onu temsil eden insanları ya da diğer varlıkları sepete kapatırlar ve güneşin parlaması, ürünlerin büyümesi, bereketin sağlanması için yakarlar. Batılılar, meşe ağacının bedeninde büyüyen ökse otunu ağacın kalbi olarak görürler. Çünkü ağacın yaprakları kışın kuruduğu hâlde kalbi olan ökseotu yaprakları canlıdır. Bu nedenle ökseotundan ve meşeden daha kutsal bir şey tanımazlar. Kutsal koru olarak da meşe ormanlarını seçerler. Meşe yaprakları olmazsa kutsal tören yapmazlar. Meşe ağacı üzerinde ne

yetiştirse onun cennetten gönderildiğine, bu ağacın da Tanrı tarafından seçildiğine inanırlar (Ergun, 2012: 31).

Yunan mitolojisinde Zeus yani Jüpiter'in kutsal ağacı meşedir, çünkü meşe ağacı yıldırımını en fazla çeken ağaçtır. Bütün gök tanrılar gibi Jüpiter de, özellikle kötü söz söyleyenleri, kötü davranışlarda bulunanları şimşekle cezalandırmaktadır. Meşe ağacı, "çakan, çarpan" Jüpiter'dir (Eliade, 2005: 112). Farklı inanışlarda da göksel fırtına tanrıları, "gök gürlemesi" anlamına gelen sözcüklerle adlandırılmıştır. Hem adlarında hem de kültürlerinde bu gök tanrılar, meşe ağacıyla temsil edilmiştir. Havanın durumunu haber verdiğine -fırtınanın geleceğini, baharın geleceğini, yağmurun yağacağını vesaire- inanılan değişik kuşlar ile yakın bir ilişki içinde gösterilmişlerdir (Eliade, 2005: 115).

Durmadan âşık olan ve kadınların peşinde koşan Zeus (Jüpiter), bu çapkınlıklarını karısı Hera'dan saklamak için bütün ustalığını kullanır. Ağacı meşe, kuşu kartaldır. Tapınağı, meşe ağaçlarının arasındaki Dodona'dadır. Bakıcılar, meşe yapraklarının hışırtılarını yorumlayarak onun dileğini anlamaya çalışırlar (Hamilton, 2013: 14).

Zeus ile ilgili bir başka anlatıda, onun uğruna kurban edilen koçun asıldığı ağaç meşedir. Güneş tanrısı Helios'un oğlu olan Aietes'in kız kardeşlerinin üstünde uçtuğu kanatlı koç, Zeus'a kurban edilir. Sonrasında bu altın post, Aites'e armağan edilir. Kral da onu Ares'e adanmış ormandaki bir meşe ağacına asar (Erhat, 1996: 18).

Meşe ağacıyla ilgili dolaylı bir anlam, Dionysos'un cezalandırma yöntemiyle ilgilidir. Bu anlatıya göre; Dionysos (Bakkhos), Orpheus'u lime lime edip parçalara ayıran, Mainad veya Bakkha denen kadınları cezasız bırakmamıştır. Üzüntü içindeki Dionysos, Orpheus'un canına kıyan kadınları meşe ağaçlarına dönüştürmüştür (Yörükân, 2000: 97).

2. İncir

Dionysos ya da Bakkhos şarap tanrısı olarak tanınmasına rağmen aynı zamanda bir

ağaç tanrısıdır. Bu nedenle asmaya ek olarak elma, çam ve özellikle incir ona adanan ağaçlardır (Frazer, 2004: 311-312). Dionysos'un incir ağacıyla olan ilgisi, yaşadığı aşk hikâyesiyle birlikte şu şekilde anlatılmaktadır:

Şarap Tanrısı Dionysos, Staphyle adlı peri kızına âşık olur ve onu asma kütüğüne ya da üzüm salkımına döndürür. (...) Âşık olduğu bir diğer peri kızı Sykka'dır. Sarhoş Tanrı çılgınca sevdiği bu peri kızını incir ağacına çevirir. Bu sebeple Dionysos daima incir yapraklarıyla başını süsler (Ergun, 2012: 86).

Dionysos, Zeus ile Thebai prensesi Semele'nin oğludur. Dionysos'a dair anlatılarda, onun doğumundan itibaren efsanevi olayların birbirini izlediği şöyle dile getirilmektedir:

Zeus, Thebes Kralı Kadmos'un kızı Semele (Ay) ile gizli bir aşk yaşıyordu. Kıskaç Hera, yaşlı bir komşu kılığında girerek, o zaman altı aylık hamile olan Semele'ye, Zeus'un başka kadınlarla kendisini aldatmamasını istiyorsa, tanrılar tanrısını bütün parlaklığı ve ihtişamı ile görmesi gerektiğini ve onun gerçekten Zeus mu yoksa bir canavar mı olduğunu da ancak bu şekilde anlayabileceğini söyledi. Semele bu öğüde uydu ve Zeus onun ricasını geri çevirdiğinde de artık yatağına gelmemesini istedi. Buna kızan Zeus ona yıldırım ve şimşek olarak göründü ve Semele yok oldu. Ama Hermes onun altı aylık oğlunu kurtardı; onu Zeus'un baldırının iç kısmına dikti. Dionysos üç ay sonra bir yetişkin olarak doğdu dikildiği yerden, Dionysos'un "iki kez doğan" ya da "iki kapının çocuğu" olarak adlandırılması bu yüzden (Graves, 2012: 66).

Dionysos’u en iyi üzüm kütüğü temsil etse de; sarmaşık, incir ağacı ve çam da onun ağacıdır. Bitkilerle ilgili bir tanrı olarak kabul edilen Dionysos’un ölümünde de ağaç yer almaktadır.

Efsaneye göre Dionysos, babası Jüpiter yurt dışına çıktığı için çocuk yaşta anasını ve tahtını devralır. Fakat karısı Juno (Hera) hileyle çocuğu öldürür. Ustaca yapılmış bir ayna, çocuğu çalıkların içine çeker; oradaki Titanlar tarafından öldürülür. Dionysos’un fıskıran kanından da narlar yaratılır (Ergun, 2012: 86).

3. Çam

Attis, Frigya tanrıçası Kybele’nin âşık olduğu çok güzel bir delikanlıdır. Pessinus kralının -kimi kaynaklarda kral Midas’ın-kızıyla evlenmek üzereyken, Kybele karşısına çıkarak Attis’i çıldırtır. Bu nedenle Attis, kendi kendini -bir çam ağacının altında- hadım eder ve akan kanla bitkilerin fıskırmasına yol açarak bir çam ağacına dönüşür (Erhat, 1996: 185). Attis’in bir ağaç ruhu olarak özgün karakteri, söylencesinde çam ağacının oynadığı rolden anlaşılır. Ayrıca onun ağaç kökeni; erden bir kızıdan doğduğu, kızın göğsüne olgun bir badem ya da nar koyarak gebe kaldığı öyküde de bildirilir (Frazer, 2004: 286).

Yunanistan’da On İki Olymposlu içinde yer almayan tanrı ve tanrıçalar da vardır. Bunlardan biri de, alçak gönüllülüğü ile tanınan Pan’dır. Pan dünyaya geldiğinde annesi; onun boynuzlarından, sakalından, keçilerinkine benzeyen ayaklarından ve kuyruğundan korkup kaçmıştır. Bunu gören Hermes de onu tanrıları eğlendirmesi için Olympos’a götürmüştür (Graves, 2012: 123).

Pan’ın çam ağacı ile olan ilgisine, başarısızlığa uğradığı bir aşk macerasında değinilmektedir. Bu söylenceye göre; Pan, Pitys adlı bir periye sevdalanır fakat genç kız ondan kaçmak için kendisini bir çam ağacına dönüştürür. Pan bu olaydan duyduğu üzün-

tüyle ağaçtan bir dal koparıp onu ölene dek başında taç olarak taşır (Graves, 2012: 124). Pan ile ilgili bir başka anlatı ise, şu şekildedir:

Pitys; hafif, çevik, afacan ve çok güzel bir peri kızıdır. Hem Pan hem de kuzeyin dondurucu rüzgârı Bora ona âşıktır. Bora kıskançlıktan Pitys’e saldırır, kemiklerini kırar, onu yerden yere çarpar. Sonra da büyük ve yüksek bir kayanın tepesinden aşağı atar. Toprak bu bahtsız güzel kıza acır. Onun ezilmiş, külçeleşmiş vücudunu çam ağacına çevirir. O günden sonra çam ağaçları yalçın kayaların kenarlarında, uçurumların dibinde görünmeye başlar. Peri kızları o zamandan beri sevgililerine onun dallarından götürürler. Pan onunla başını süsler. Hırçın kuzey rüzgârları esmeye başlayınca, zavallı Pitys’in eski yaraları kanar, sızlanmaya, acı acı inlemeye başlar (Ergun, 2012: 84).

Osiris, kız kardeşi ve karısı İsis ile birlikte buğday ve arpayı bularak Mısırlılara tarımı öğretir. Onun uygarlığı yayışını kıskanan kardeşi Set, onu bir sandığa kapatarak Nil nehrine atar. Sürüklenen sandığın kıyıya vurduğu yerde bir “erica” ağacı bitmiş ve sandığı içine almıştır. Bir ağaç ruhu olarak Osiris’in, kozalaklı bir ağaç yani çam ağacı olduğu söylenir. Ayrıca “erica”, Firavun inciri ve ilgin da onun ağaçlarıdır (Frazer, 2004: 289-296)

4. Zeytin

Ağaca kutsallık yüklenmesi nedeniyle ağacın bütünü kadar dalları ve diğer kısımları da sembol olarak kabul edilir. Eski Romalılarda defne dalı zaferin, zeytin dalı barış ve mutluluğun, meşe yaprakları ise gücün sembolüdür. Farklı milletlerde ağaç; dünya ve kâinat düşüncesiyle birlikte düşünülmüştür. Çin ve Hint kaynaklarında, Kuzey Amerika Kızılderililerinde ağaç, dünyanın eksenidir. Özellikle

Hint geleneğinde devasa bir ağaç, kozmosu temsil eder. Upanişadlarda kâinat, ters dönmüş bir ağaçtır. Bu ağacın kökleri semada, dalları ise yeryüzündedir. Yukarıdan aşağıya doğru uzayan ağaç düşüncesi Yahudilikte de vardır (Tanyu, 1988: 457).

Bariş ve mutluluğun simgesi olan zeytin dalı ve bütünüyle zeytin ağacı, Yunan mitolojisinde Athena'nın ağacıdır. Zeus'un kızı olan Athena (Minerva), bebek olarak değil de, büyümüş olarak zirhlar içinde çıktığından annesi yoktur. Athena, ülkeyi saldırılardan koruyan bir şehir tanrıçasıdır. Uygarlığın, el sanatlarının ve tarımın koruyucusudur. Şehri Atina, kuşu baykuş, ağacı ise kendi yarattığı zeytindir (Hamilton, 2013: 16).

Atina'nın kurucusu ve koruyucusu olan Athena, Attika ilinin ve Atina şehrinin tanrıçası olma hakkını şu şekilde kazanmıştır: Poseidon ile Athena bu yetkiyi kazanmak için yarışmaya girmişler, Olympos tanrılarını da yargıç olarak belirlemişlerdir. Poseidon Atina akropolünün üstünde tuzlu bir göl meydana getirmiş, Athena ise bir zeytin ağacı dikmiştir. Tanrılar, zeytin ağacını tuz gölünden daha yararlı bularak yetkiyi Athena'ya bağışlamışlar, böylece Athena bölge ve kentin yönetimini elde etmiştir (Erhat, 1996: 66).

Ağaçların, insanların hayatını kolaylaştırmasının ve onlara yardım etmesinin örneği, kadın için zorlu bir süreç olan doğum anında ortaya çıkar. Leto'nun, Apollon'u ve Artemis'i doğururken bir palmye ile bir zeytin ağacına ya da iki defne ağacına sarması öyküsü, doğumu kolaylaştırmada bazı ağaçların etkili olduğu Yunan inancına işaret eder (Frazer, 2004: 78).

Hermes'e, zeytin ağacının nasıl yetişirileceğini insanlara anlatırken rastlanır. Hermes (Mercurius), Zeus ile Atlas'ın kızı Maia'nın çocuğudur. Ayaklarında kanatlı sandaletler, başında kanatlı bir başlık ve elinde de kanatlı bir asa bulunur. Zeus'un habercisi olan Hermes, tanrıların en zekisidir. Henüz bir günlükken çalmaya başladığından bir adı da Hırsızlar Ustası'dır (Hamilton, 2013: 19).

5. Defne

Zeus ile Leto'nun oğlu Apollon; Olymposluları altın liriyle eğlendiren, uzaklara ok atabilen ve hastaları iyileştirme sanatını öğreten tanrıdır. Okçu Tanrı, Işık Tanrısı, Doğruluk Tanrısı olarak da tanınır. Yunus ve kargayı seven, Tanrılarla insanlar arasında bağ kuran Apollon'un ağacı defnedir (Hamilton, 2013: 17).

Apollon'un aşk serüvenleri her zaman başarıyla sonuçlanmamıştır. Bu başarısızlıklardan birini, Daphne ile birlikte olmak istediğinde yaşamıştır. Apollon'un Daphne ile olan macerası şu şekilde anlatılmaktadır:

Daphne, reddedilmeyen bir türlü hazmedemeyen tanrıdan kaçarak kurtulmayı denediysen de başarılı olamadı. Attığı çığlıkları duyan Toprak Ana genç kıza acıdı ve Apollon onu tam yakalayacakken daha sonra Pasiphae ismiyle hayatını sürdüreceği Girit'e kaçırdı onu. Tanrıça Daphne'yi kaçırdıkça, daha sonra Apollon'un yapraklarından kendisini teselli etmek için bir taç yapacağı defne ağacını bıraktı yerine." (Graves, 2012: 94) Çünkü "Apollon, güzel nymphe Daphne'ye âşık oldu, nymphe'nin peşine düştü. Tam yakalayacağı sırada peri kızı dua etti, bir defne ağacı (Yun. Daphne) oluverdi (Necatigil, 2011: 40).

Apollon defne ağacına sarıldığında Daphne'nin kalbinin heyecanlı atışlarını duyar ve ona şöyle seslenir:

"Bundan sonra sen, Apollon'un kutsal ağacı olacaksın, senin solmayan ve dökülmeyen yaprakların benim saçlarımdın çelengi olacak. Değerli kahramanlar, muharipler, ünlü şairler, büyük işler başaranlar, hep senin yapraklarınla mağrur alınlarını süsleyecekler." Apollon'un sözlerini duyan defne ağacı te-

şekkür etmek için dallarını yavaşça sallar ve başını hürmetle eğer (Ergun, 2012: 90).

6. Kavak

Güneş tanrısı ile Okeanos’un kızı Klymene’nin çocukları, Heliadai yani Helios kızlarıdır. Helios kızları, Phaeton’un kız kardeşleridir. Phaeton, Zeus’un yıldırımıyla vurulunca Helios kızları, onun içine düştüğü ırmak kıyısında gözyaşı döke döke kavak ağacına dönüşmüşlerdir (Erhat, 1996: 131).

Klasik Yunan mitolojisinde yer altı dünyasının tanrısı, Zeus’un kardeşi Hades’tir. Yer altı dünyasının cennet bölümünde bulunan gümüş yapraklı kavak ağacı, Hades’in karısı Kore’yi aldatması sonucu meydana gelmektedir. Zeus’un kardeşi ve yer altı dünyasının hâkimi olan Hades, Kore ile evlidir. Karısına ihanet eden Hades, Okeanos’un kızlarından Leuke’yi yer altına çeker. Fakat Leuke güneşsiz yaşayamaz ve genç yaşta ölür. Tanrı da onu yer altı dünyasının cennet kısmında gümüş yapraklı kavak ağacına çevirir (Ergun, 2012: 87).

7. İhlamur

Efsaneye göre Kronos, tahtından olmamak için kendi çocuklarını doğar doğmaz yutar. Karısı Rheia’nın kıskançlığından korktuğu için gönül verdiği Philyra ile at kılığına girerek birleşir. Başka bir anlatımda ise, Philyra’nın Tanrı’dan kaçmak için kısrağın olduğu, Kronos’un da ona bir at biçiminde yaklaştığı söylenir (Erhat, 1996: 245). Yine farklı bir anlatıma göre Philyra, Kronos’un metresidir. Kronos’un karısı Rhea, onları ormanda yakalayacağı sırada, Kronos bir at şekline girerek kaçır. Ne yapacağını bilemeyen Philyra dağlarda dolaşırken Kentar Khiron’u doğurur. Böyle çirkin bir evlat doğurduğu için tanrılardan kendisini başka bir şekle çevirmelerini ister. Ona acıyan tanrılar, Philyra’yı ihlamur ağacına döndürürler (Ergun, 2012: 88).

8. Elma

Hesperidler altın elmalar veren bir ağaca bakan üç tanrıçadır ve hikâyeleri Güneş’in batışıyla ilişkilendirilir. Bir anlatıda Herakles’in, ağacı bekleyen yüz başlı yılanı öldürerek bir sepet dolusu elmayla kaçtığı anlatılır. Bir başka söylencede Herakles, Atlas’a; elmaları toplaması karşılığında tüm dünyayı taşımayı teklif eder. Atlas, elmalarla döndüğünde Herakles kısa süreliğine sırtındaki yükü Atlas’a verir. Böylece Herakles, elindeki altın elmalarla planladığı kaçıışı gerçekleştirir (Daniels, 2014: 155-156). Bu anlatıda, elma ağacının tanrı ve tanrıçalarla olan ilgisi doğrudan değil, dolaylı olarak kurulmuştur.

9. Hindistan Cevizi

Köken mitlerinin çoğunluğunda bulunan yaygın bir izleğe göre, yumrulu bitkiler ve meyvesi yenilebilir ağaçlar -örneğin Hindistan cevizi ağacı- öldürülmüş bir tanrıdan doğmuştur (Eliade, 2003b: 56). Bu nedenle Hindistan cevizi, belirli bir tanrının değil; öldürülmüş tanrının yerine geçen bir ağaç olarak temsil gücü kazanmıştır. Mitolojideki yeri de, bu genelleme üzerine kurulmuştur.

10. Karaağaç

Akhilleus, Mysia’daki Thebe şehrinin kralı Eiton’a saygı duyduğundan; onu öldürdüğü hâlde silahlarını almamış, törenle gömmüştür. Nympha’lar da, onun mezarı üstüne bir karaağaç fidanı dikmişlerdir (Erhat, 1996: 97). Söz konusu söylence, ağaçların tanrı ve tanrıçalarla olan bağını göstermekten ziyade, saygı ifadesi olarak karaağacın kullanımını örneklemektedir.

11. Selvi/Servi

Zeus ve Leto’nun kızı olan Artemis (Diana), Apollon’un ikiz kardeşidir ve üç erden (bakire) tanrıçadan biridir. Katı yürekli bir av tanrıçası olan Artemis; yabani hayvanların hepsini, özellikle de geyiği sever. Arte-

mis'in ağacı selvidir (Hamilton, 2013: 17-18).

Eski Yunan'da mezarlıkları süsleyen servilerin, matem sembolü olarak kabul edilmesinin nedeni Apollon ile ilişkilendirilmesidir. Ayrıca Apollon'un çok sevdiği geyiği öldüren Kyparissos'un, Apollon tarafından serviye dönüştürüldüğü söylenir. Yanlışlıkla geyiği öldüren Kyparissos, üzüntüden kendini de öldürür. Apollon da bahtsız dostunu servi ağacına çevirir (Ergun, 2012: 87).

12. Mersin Ağacı

Aşk ve güzellik tanrıçası olan Aphrodite (Venüs), *İlyada'* da Zeus ve Dione'nin kızı olarak belirtilse de; daha sonra yazılan şiirlerde, denizin köpüklerinden doğduğu anlatılmıştır. Hayvanlardan kumruyu seven, serçe ile kuşu koruyan Aphrodite'nin ağacı 'mersin'dir (Hamilton, 2013: 18-19). Aphrodite, Dişbudak Ağacı Tanrıçası Dione'nin kızıdır. Zeus, Dione'nin Dodona'daki kâhinini ele geçirdikten sonra, Aphrodite'nin kendi kızı olduğunu iddia etmiş ve dolayısıyla Dione de Tanrıça'nın annesi hâline gelmiştir (Graves, 2012: 57). Bir başka anlatıda Aphrodite'nin, dalgaların köpüğünden çırpıçlık olarak doğduğu söylenmektedir. Dalgaların köpüğünden çıktıktan sonra bir deniz tarağı kabuğuna binerek Kythera Adası kıyılarına gelmiştir. Bunun küçük bir ada olduğunu görünce önce Peloponnesos'a gitmiş, ardından Kıbrıs'taki Paphos'a yerleşmiştir (Graves, 2012: 57).

Mersin ağacıyla anılan Aphrodite'in, Adonis'e âşık olmasıyla başka bir söylence daha oluşur. Adonis'in annesi Smyrna'nın mersin ağacına dönüştürülmesi, iki anlatı arasındaki benzerliklerdendir. Afrodit'in öfkesi, Myrrha ya da Smyrna adlı bir kızı, babasıyla ensest bir ilişki arzulamaya iter. Babası Theias'tan hamile kalan kız, ölümden kurtulmak için tanrılara yalvarır. Bu sayede tanrılar tarafından bir mür -mersin- ağacına dönüştürülür. On ay sonra ağacın kabuğu çatlar ve içinden çıkan çocuğun adı Adonis olur. Afrodit bu çocuğa âşık olur ve onu Ölüler Ülkesi'nin karanlığında gizlice büyüsün diye Persephone'ye emanet eder. Ama Persephone de

onu sever. Hakem olarak seçilen Zeus, Adonis'in yılın üçte birini Afrodit'le, üçte birini Persephone'yle, geri kalan üçte birini ise istediği şekilde yaşamasına karar verir. Adonis, yılın üçte ikisini Afrodit ile geçince, Ares kıskançlığa kapılır ve genç adama saldırması için bir yaban domuzu gönderir. Aldığı ölümcül yara yüzünden Adonis ölür (Grimal, 2012: 53-54).

Adonis miti, bitki dünyasının çöküşünün ve canlanmasının bir temsilidir. Adonis'in yer altı ve yer üstündeki yaşamı, bitkilerin sonbaharda ölmesi ve ilkbaharda yeniden görünmesiyle koşuttur (Frazer, 2004: 273). Bitkilere ve ağaçlara, ruhların bedenleşmiş hâli olarak bakma ve onlara tapan kişiler için doğüstü güçlere sahip olduklarını varsayma dışında; yaşlanmanın kaçınılmaz çöküşünden korunmak adına onların kanlı ölümü de gereklidir. Böylece bedenleşmiş olan kutsal ruhun, hiç yıpranmamış olarak ardılına aktarılması için öldürülmesi şarttır. Daha güçlü biri onu öldürünceye kadar görevde kalarak hem kutsal yaşamını tüm gücüyle korumayı hem de bu güç bozulmaya başlar başlamaz uygun bir ardıla iletmeyi sağlamaktadır. Özellikle ağaç ruhun temsilcisinin baharda öldürülmesi, bitkilerin büyümesini arttırmanın ve hızlandırmanın bir yoludur (Frazer, 2004: 235).

13. Badem

Trakyalı bir prenses olan Phyliss ile Theseus'un oğullarından Akamas arasında tanrıları bile kıskandıran bir aşk başlar. Ancak Troya Savaşı çıkınca sevgililer ayrılmak zorunda kalır, çünkü Akamas her kahraman gibi savaşa katılır. Sevgilisinin yolunu gözleyen Phyliss, her gün limana gelir. Yunanistan'a gelmek için çok az yolu kalan Akamas ve arkadaşlarının gemisi su alınca bir adada gemiyi onarmaya girişirler. Diğer gemiler geldiği hâlde Akamas'ın gemisinin gelmediğini gören Phyliss, onun öldüğünü düşünür ve kendini asar. Genç kızın sevgilisine olan bağlılığından etkilenen Tanrıça Athena, onu yapraksız bir ağaç olan bademe dönüştürür. İntiharın ertesi günü limana gelen Akamas, olan biteni öğrendikten sonra sevgilisinin

dönüştüğü ağaca sarılır. Bunun üzerine ağaç, birdenbire yaprak yerine çiçek açar. O günden sonra badem ağaçlarının yeşermeden önce çiçek açması, bu efsaneye bağlanır (Graves, 2012: 388).

SONUÇ

Tabiat kültü içindeki ağaçlar; varoluşu, canlılığı ve bereketi temsil etmeleri nedeniyle bütün inanç sistemleri içinde yer almış ve kendi içerisinde ağaç kültürünü oluşturmuştur. Kendini sürekli yenileyen ve ebediliği çağrıştıran ağaç, ilkel hayatta ağaç ruhunun oturduğu bir mesken olarak kabul edilmiştir. İlkel insanın canlı olarak kabul ettiği ağaçlar, Yunan mitolojisinde tanrı ve tanrıçalarla ilgi kurularak kullanılmıştır. Ağacın yanında tanrı ya da tanrıçanın bulunmasıyla da hayatın devamlılığı vurgulanmıştır.

James Frazer’ın, *Altın Dal* adlı eserinde yer alan meşe, incir, kızılcık, Hindistan cevizi, karanfil, çam, sedir, armut, elma, ıhlamur, dişbudak, karaağaç, palmiye, zeytin, defne, kayın, köknar, akçaağaç ve kavak gibi ağaçların Yunan mitolojisinde de kullanıldığı hatta tanrı ve tanrıçalarla ilişkilendirildiği görülmektedir. Yunan mitolojisinde, bu ağaçlardan meşe, incir, çam, zeytin, defne, kavak, ıhlamur, elma, Hindistan cevizi ve karaağaca yer verilmektedir. Ayrıca bu ağaçların dışında tanrı ve tanrıçalarla özdeşleştirilen selvi/servi, mersin ve badem ağaçları bulunmaktadır.

Tanrı ve tanrıçaların, kahramanların ağaçlarla simgeleştirildiği örneklerde şu ikililer ön plana çıkmaktadır: Meşe-Zeus, incir-Dionysos, çam-Attis, Osiris ve Pan’dan kaçan Pitys, zeytin-Athena, defne-Apollon, kavak-Helios kızları ve Okeanos’un kızı Leuke, ıhlamur-Kronos’un âşığı Philyra, elma-Atlas’ı aldatan Herakles, Hindistan cevizi öldürülmüş tanrılar, karaağaç-Nymphalar, mersin-Aphrodite, selvi/servi-Artemis, badem-Phyllis ve Akamas’ın aşkı. Bir ağaçla doğrudan ya da dolaylı olarak kurulan gönüdermelerle Yunan mitolojisindeki tanrı ve

tanrıçalar, kahramanlar hatta kimi zaman eylemler ağaç kültü ile ilişkilendirilmiştir. Böylece hem mitolojik hem de gerçek zaman düzleminde ağacın kozmik bir merkez olma özelliği kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

- Agizza, R. (2006). Antik Yunan’da Mitoloji-Masallar ve Söylenceler (Çev. Z. Z. İlkelen). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Alizade, R. (2013). “Türk Mitolojisi ve Eğitim”. The Journal of Academic Social Science Studies: 6: 31-45.
- Bars, M. E. (2014). “Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Şor Kahramanlık Destanlarına Yansımaları”. The Journal of Academic Social Science Studies: 27: 379-398.
- Daniels, M. (2014). Bir Nefeste Dünya Mitolojisi (Çev. P. Üstel). İstanbul: Maya Yayınları.
- Eliade, M. (1993). Mitlerin Özellikleri (Çev. S. Rifat). İstanbul: Simavi Yayınları.
- Eliade, M. (2003a). Dinler Tarihine Giriş (Çev. L. Arslan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Eliade, M. (2003b). Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi-Taş Devrinden Eleusis Mysteria’larına (Çev. A. Berktaş). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Eliade, M. (2005). Dinler Tarihi-İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi (Çev. M. Ünal). Konya: Serhat Kitabevi.
- Ergun, M. (2000). “Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları”. Milli Folklor: 47: 22-30.
- Ergun, P. (2012). Türk Kültüründe Ağaç Kültü. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Erhat, A. (1996). Mitoloji Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Fiske, J. (2014). Mitler ve Mitleri Yapanlar (Çev. Ş. Duran). İzmir: İlya Yayınevi.
- Frazer, J. (2004). Altın Dal-I (Çev. M. H. Doğan). İstanbul: Payel Yayınları.

- Frazer, J. (2012). *Altın Dal-II* (Çev. M. H. Doğan). İstanbul: Payel Yayınları.
- Fromm, E. (2003). *Rüyalar, Masallar, Mitoslar* (Çev. A. Arıtan, K. H. Ökten). İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Graves, R. (2012). *Yunan Mitleri-Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler* (Çev. Uğur Akpur). İstanbul: Say Yayınları.
- Grimal, P. (2012). *Yunan Mitolojisi* (Çev. I. Ergüden). Ankara: Dost Yayınları.
- Gürsoy, Ü. (2012). "Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Dut Ağacı". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*: 61: 43-54.
- Hamilton, E. (2013). *Mitologya* (Çev. Ü. Tamer). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Özarıslan, M. (2003). "Türk Kültüründe Ağaç ve Orman Kültü". *Türkbilig*: 5: 94-102.
- Kerényi, C. (2012). *Prometheus-İnsan Varoluşunun Arketip İmgesi* (Çev. T. Türel). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Korkmaz, Z. (2003). "Eski Türklerdeki Ağaç Kültürünün İslâmi Devirlerdeki Devamı". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C. I: 99-109.
- Necatigil, B. (2011). *Mitologya Sözlüğü*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Tanyu, H. (1988). *Ağaç*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (s. 456-457). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.
- Yonar, G. (2015). *Yaratılış Mitolojileri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Yörükan, T. (2000). *Yunan Mitolojisinde Aşk*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Serrican Kabalcı, E. (2018). "Altın Dal"daki Ağaç Ruhunun Mitolojideki İzleri, *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7718>, Number: 69 Summer II 2018, p. 105-118.